

نقش سازمانها در برنامه ریزی آموزش محیط زیست در مدارس

نوع مقاله: مروری - استنادی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۱۷	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۳	تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۸/۳۰
Hash: 70d71a40dbf1045ec5d7607d2741eafac64cad9a536533d9fba174a2f7ac9f07		Article ID: MH-SMJ-8-3-3-2025, P9,2

نویسندگان

مرجان صابری صحنه	Email: marjan_saberi_s@hotmail.com
دانشجوی دکتری برنامه ریزی محیط زیست و کارشناس مسئول HSE شهرداری منطقه ۲ تهران.	

چکیده

یک برنامه آموزش زیست محیطی موثر دانش، شناخت، مهارتها، نگرشها و ارزشها و فرصتهای مشارکت و اقدام را فراهم میکند و به دانش آموزان برای ایجاد آینده پایدار کمک میکند. برنامه آموزش زیست محیطی روی کل مدرسه تمرکز میکند و فقط شامل فعالیت آموزشی نیست (گوگ و شاربلی، ۲۰۰۵) به طور کلی یک برنامه درسی آموزش محیط زیست باید دارای خصوصیات زیر باشد: انسجام و دقت؛ باید مفاهیم کلیدی تعیین، و هماهنگ با برنامه درسی در آن گنجانده شوند. در واقع باید با شناخت و بررسی دست آوردهای آموزش محیط زیست یک چارچوب برنامه درسی وسیع تر با زمینه ها و دروسی از قبیل هنر، انگلیسی، بهداشت، ورزش، ریاضیات، علوم، تاریخ، مطالعات اجتماعی و محیط زیست و تکنولوژی فراهم کرد. (یوسفی روبات و همکار ۱۳۹۸).

واژه های کلیدی: آموزش محیط زیست، برنامه درسی، فعالیت آموزشی، آینده پایدار، فرصتهای مشارکت

از هنگام پیدایش آموزش و پرورش به شیوه جدید و تأسیس مدارس نوین، کتاب‌های مختلفی تا حدودی در این خصوص مسائلی را دارا بودند.

سال ۱۳۰۵ مجموعه کتابی تحت عنوان تاریخ طبیعی به طور رسمی وارد نظام آموزشی کشور شد که در این کتاب‌ها می‌توان نخستین آموزش‌های مربوط به محیط زیست مانند مطالبی درباره تصفیه آب و نیز چگونگی حفاظت خاک یافت. در سال ۱۳۲۸ یک دوره کتاب تاریخ طبیعی در ۱۴ جلد برای پایه‌های اول تا ششم بوسیله مؤلفان جدید، اما با شباهت بسیار با کتب قبلی انتشار یافت.

در سال‌های بعد از ۱۳۲۸ تألیف و انتشار متمرکز کتاب‌های درسی به تدریج جای خود را به تألیف و انتشار آزادانه دادند در این دوره نیز کتاب‌های درسی مربوط به موضوع زیست‌شناسی تحت عنوان علوم طبیعی چاپ و منتشر گردید (لاهیجانیان، ۱۳۹۰).

اما روند تحولات آموزش محیط زیست را در ایران، باید با تشکیل سازمان حفاظت محیط زیست و ایجاد دفتر آموزش محیط زیست با دارا بودن بخش‌های مختلفی، از جمله بخش مربوط به کتاب‌های درسی دبستانی و دبیرستانی از سال ۱۳۵۰ به بعد جستجو کرد. نخستین فعالیت جدی این دفتر وارد کردن بخشی از مفاهیم محیط زیستی در کتاب‌های درسی مدارس بود که با تلاش و پیگیری کارشناسان این دفتر و با همکاری کارشناسان وزارت آموزش و پرورش صورت گرفت (شیرینی و میبودی، ۱۳۹۰).

تصویب اصل پنجاهم قانون اساسی در آذر ۱۳۵۹ که به صراحت حفاظت از محیط زیست را به عنوان یک وظیفه عمومی بیان داشته است باعث تغییراتی در بحث آموزش و آموزش عالی محیط زیست شد و از آغاز سال ۱۳۷۶ تغییرات چشمگیری به وقوع پیوست و آموزش محیط زیست به منابع درسی مدارس اضافه شد. همچنین صدها جلد نشریه و کتاب برای سطوح سنی مختلف مخصوصاً زنان، جوامع روستایی، کودکان و دانش‌آموزان به چاپ رسید (شیرینی، میبودی و احمدی کمالی، ۲۰۱۴).

برای شروع ابتدا به این مسئله می‌پردازیم که منظور از برنامه و برنامه ریزی آموزش محیط زیست در مدارس چیست؟

یک برنامه آموزش زیست محیطی موثر دانش، شناخت، مهارت‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌ها و فرصت‌های مشارکت و اقدام را فراهم میکند و به دانش‌آموزان برای ایجاد آینده پایدار کمک میکند. برنامه آموزش زیست محیطی روی کل مدرسه تمرکز میکند و فقط شامل فعالیت آموزشی نیست (گوگ و شاریلی، ۲۰۰۵) به طور کلی یک برنامه درسی آموزش محیط زیست باید دارای خصوصیات زیر باشد: انسجام و دقت؛ باید مفاهیم کلیدی تعیین، و هماهنگ با برنامه درسی در آن گنجانده شوند. در واقع باید با شناخت و بررسی دست آوردهای آموزش محیط زیست یک چارچوب برنامه درسی وسیع تر با زمینه‌ها و دروسی از قبیل هنر، انگلیسی، بهداشت، ورزش، ریاضیات، علوم، تاریخ، مطالعات اجتماعی و محیط زیست و تکنولوژی فراهم کرد. (یوسفی روبات و همکار ۱۳۹۸).

پیشینه:

تکاپوی بین‌المللی در خصوص سیاست‌گذاری‌ها و طرح‌های آموزش محیط‌زیست و همچنین آموزش برای توسعه پایدار تا حدودی به کنفرانس نشست زمین در ریودژانیرو برزیل برمی‌گردد که در سال ۱۹۹۲ برگزار گردید. در این کنفرانس بیانیه‌ای منتشر گردید به نام دستورکار ۲۱ که در فصل ۳۶ آن کشورهای عضو را به اجرای برنامه‌های آموزش برای توسعه پایدار و افزایش آگاهی‌های محیط زیستی فراخواند و در کشورها به عنوان یک سند بالادستی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

آموزش محیط زیست در گذر زمان

ردپای سابقه آموزش رسمی محیط زیست در ایران را می‌توان در نخستین برنامه‌های درسی رسمی یافت. اما در واقع آموزش محیط زیست به معنای امروزی خود بیش از سه دهه عمر ندارد. در این مدت تلاش‌هایی برای وارد کردن موضوع‌های محیط زیستی در برنامه‌های رسمی کشور انجام شد و موضوع‌های محیط زیستی در دروس مختلف گنجانیده شد.

مهم‌ترین اهداف آموزش محیط زیست در کشور کدام‌اند؟

هدف غایی: هدف غایی از آموزش محیط زیست، توسعه پایدار است (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۸).

هدف‌های کلی: هدف از آموزش محیط زیست در ایران ارتقای دانش زیست‌محیطی، تغییر مثبت نگرش نسبت به محیط زیست و ایجاد مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله است. (پیشانی و همکاران، ۱۳۹۶)

سیاست‌های محیط‌زیستی و قوانین مرتبط با آموزش محیط زیست در ایران

بعد از انقلاب اسلامی برای اولین بار در سال ۱۳۵۸ در قانون اساسی ایران یک اصل به محیط‌زیست تعلق گرفت. در اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آمده است: «حفاظت محیط‌زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند را وظیفه عمومی تلقی می‌کند و فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط‌زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند را ممنوع کرده است».

بدین ترتیب، نقش برنامه‌های آموزشی همگانی برای جلب مشارکت مردم در حفاظت از محیط‌زیست اهمیت پیدا می‌کند.

متأسفانه در برنامه اول و دوم توسعه، محیط‌زیست به جایگاه و اهمیتی که بایستی در برنامه‌های توسعه برخوردار باشد، دست نیافت، فصل دوازدهم برنامه سوم توسعه تحت عنوان «سیاست‌های محیط زیستی» در قالب دو ماده ۱۰۴ و ۱۰۵ به حوزه فعالیت‌های فرابخشی به مساله محیط‌زیست می‌پردازد. ولی باز هم بصورت آشکارا از آموزش محیط زیست صحبت نمی‌کند.

برنامه چهارم توسعه کشور حاوی ۱۶۱ ماده و ۳۴ تبصره و ۹ ضمیمه است. به طور کلی دارای ۶ بخش عمده و ۱۵ فصل می‌باشد. تخصیص یک بخش از شش بخش (بخش دوم) تحت عنوان «حفظ محیط‌زیست، آمایش سرزمین و توازن منطقه‌ای» و فصل پنجم همین بخش به حفظ محیط‌زیست، نشانگر اهمیت این موضوع در برنامه چهارم کشور است.

همکاری وزارت آموزش و پرورش با سازمان حفاظت محیط زیست با زمینه وارد کردن مفاهیم محیط زیست به مباحث کتاب‌های درسی شیمی اول و جغرافیای دوم دبیرستان از سال ۱۳۷۸ گسترش یافت. چنان‌که در سند برنامه درسی ملی زیرعنوان هدف آموزش محیط زیست در کشور به مواردی مانند: رعایت موازین اخلاقی و معنوی در ارتباط با طبیعت و محیط زیست، حفظ و تعالی محیط زیست، میراث و سرمایه‌های طبیعی و ارزشمند دانستن مخلوقات هستی و محیط زیست اشاره شده است (پیشانی و همکاران، ۱۳۹۶).

پایه و اساس عناصر برنامه‌ریزی درسی در سند برنامه درسی ملی اهداف تفصیلی پنجگانه تعقل، باور، علم، اخلاق و عمل تشکیل می‌دهند که می‌توان به طور اخص در برنامه درسی محیط زیست در ابتدای هر درس سه عنصر تعقل، باور و عمل را در هدف کلی و هدف رفتاری درس پیاده کرد.

این عناصر بی‌ارتباط با یکدیگر نمی‌باشند. این ارتباط بیانگر پیوند بین سه حوزه یادگیری بشر است:

۱. حوزه شناختی که با تعقل و پردازش ذهنی سروکار دارد.
 ۲. حوزه عاطفی که با ارزش‌ها، باورها، ایمان و اخلاقیات سروکار دارد.
 ۳. و حوزه مهارتی که به عمل و عملکرد اشاره دارد.
- درگیر ساختن این سه حوزه در برنامه درسی محیط زیست بیش از سایر برنامه‌های درسی ضروری است (شبیری و حقیقی، ۱۳۹۸).
- محتوای آموزش محیط زیست در برنامه‌های درسی ایران دارای هر سه حیطه دانش، نگرش و مهارت می‌باشد اما بر حیطه دانش بیشتر از دو حیطه دیگر تأکید شده است. محتوای برنامه درسی آموزش محیط زیست ایران به صورت غیرجامع و تلفیقی در کتاب‌های درسی شیمی، زیست‌شناسی، زمین‌شناسی و جغرافیا است (پیشانی و همکاران، ۱۳۹۶). اما تدوین و تهیه کتاب درسی «انسان و محیط زیست» با تعامل سازنده وزارت آموزش و پرورش و سازمان حفاظت محیط زیست برای پایه یازدهم از اقدامات مهم و تاثیرگذار در جهت‌دهی به اهداف آموزش محیط زیست است. (شبیری،)

برنامه پنجم توسعه کشور نیز حاوی سه بخش و جمعاً ۱۳ فصل می باشد. فصل توسعه منطقه ای در قالب سه موضوع آورده شده است که ۷ ماده آن درباره محیط زیست است. در ماده ۱۸۹ این برنامه آمده است:

«سازمان حفاظت محیط زیست مکلف است:

الف) در راستای ارتقای آگاهی های عمومی و دستیابی به توسعه پایدار به منظور حفظ محیط زیست و با تأکید بر گروه های اثرگذار و اولویت دار از ابتدای برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، آئین نامه اجرایی مربوط را با پیشنهاد شورای عالی حفاظت محیط زیست به تصویب هیأت وزیران برساند. کلیه دریافت وجه موضوع این ماده قانونی می باشند.

ب) نظام اطلاعات محیط زیستی کشور را در سطوح منطقه ای، ملی و استانی تا پایان سال اول برنامه پنجم ایجاد نماید تا زمینه پایش، اطلاع رسانی و ارزیابی محیط زیستی فراهم گردد. دستگاه های ذیربط مکلفند در تدوین و اجرایی نمودن این نظام همکاری نمایند» (۲۴).

همان طور که ملاحظه می گردد، ماده ۱۸۹ برنامه توسعه پنجم تکرار ماده ۶۴ برنامه توسعه چهارم می باشد. ضمن اینکه ماده جدیدی در رابطه با آموزش محیط زیست در برنامه جدید لحاظ نشده است.

علاوه بر قانون اساسی و برنامه های توسعه، قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست موضوع اجرای برنامه های آموزشی به منظور ارتقای فرهنگ عمومی حفظ و بهسازی محیط زیست را پیش بینی کرده است. فصل پنجم آئین نامه اجرایی قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۴ در ۲ ماده به آموزش محیط زیست برای سنین مدرسه پرداخته که عبارتند از:

ماده ۲۲: «سازمان به منظور تنویر و هدایت افکار عمومی در زمینه حفظ و بهسازی محیط زیست برنامه های آموزشی خاصی را تنظیم و به مرحله اجرا خواهد گذاشت.»

ماده ۲۳: «سازمان ترتیبی اتخاذ خواهد نمود که با همکاری مراجع ذیربط در برنامه های درسی دوره های ابتدایی- راهنمایی- متوسطه و عالی

در ماده ۶۰ این برنامه آمده است:

«دولت موظف است، به منظور تقویت و توانمندسازی ساختارهای مرتبط با محیط زیست و منابع طبیعی، سازوکارهای لازم را جهت گسترش آموزش های عمومی و تخصصی محیط زیست، در کلیه واحدهای آموزشی و مراکز آموزش عالی، حمایت از سرمایه گذاری در بخش محیط زیست و منابع طبیعی، ایجاد تقویت ساختارهای مناسب برای فعالیتهای محیط زیستی، در دستگاه های اثرگذار بر محیط زیست، تنظیم و برقرار نماید».

چنانچه در ماده ۶۴ برنامه چهارم توسعه نیز نشان داده شده؛

«سازمان حفاظت محیط زیست، مکلف است:

الف) در راستای ارتقای آگاهی های عمومی و دستیابی به توسعه پایدار به منظور حفظ محیط زیست و با تأکید بر گروه های اثرگذار و اولویت دار از ابتدای برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، آئین نامه اجرایی مربوط را با پیشنهاد شورای عالی حفاظت محیط زیست به تصویب هیأت وزیران برساند. کلیه دستگاه های ذیربط، رسانه های دولتی و صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران ملزم به اجرای برنامه های آموزشی بدون دریافت وجه موضوع این ماده قانونی می باشند.

ب) نظام اطلاعات محیط زیستی کشور را در سطوح منطقه ای، ملی و استانی تا پایان سال اول برنامه چهارم ایجاد نماید تا زمینه پایش، اطلاع رسانی و ارزیابی محیط زیستی فراهم گردد. دستگاه های ذیربط مکلف اند، در تدوین و اجرایی نمودن این نظام همکاری نمایند» (۲۳).

می توان گفت محیط زیست در برنامه توسعه چهارم توسعه تا حدی جایگاه واقعی خود را در برنامه یافته و از حاشیه به متن آمده است. زیرا که به لحاظ کمی و همچنین کیفی نسبت به برنامه سوم توسعه ارتقا یافته است. به لحاظ کمی، یک بخش از شش بخش برنامه چهارم به «حفظ محیط زیست آمایش سرزمین و توازن منطقه ای» پرداخته است. علاوه بر این به مبحث آموزش محیط زیست و ارتقای آگاهی های عمومی در این برنامه توجه ویژه ای مبذول شده است که اقدام امیدوارکننده ای به شمار می آید.

پیردازد. ماحصل این کارگروه «برنامه جامع آموزش همگانی محیط زیست» می باشد که بر این نکته تاکید دارد «همه ارگان ها و نهادهای مسئول آموزش در کشور در حوزه و حدود خود با استناد به دستور کار ۲۱، اهداف آموزش برای همه، سند اجلاس جهانی ژوهانسبورگ، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و مصوبه ۱۳۷۴ شورای عالی حفاظت محیط زیست در قبال آموزش محیط زیست مسئول هستند». علاوه بر این، در این کارگروه ضمن تشریح تنوع آموزش دهندگان، مخاطبان (رسمی و غیررسمی) و شیوه های (دیداری، شنیداری، نوشتاری) آموزش محیط زیست و ذکر اقدامات لازم و یا اجرا شده و همچنین چالش های موجود در برابر هریک از آنها، بر ضرورت تلفیق برنامه های آموزشی و ایجاد انسجام و هماهنگی در برنامه های بخشی و ملی تاکید شده است.

در این بین با وجود ارائه برنامه جامع آموزش همگانی محیط زیست (با رویکرد سند چشم انداز برنامه توسعه کشور)، در خصوص یک برنامه جامع صحبتی نشده و هر یک از این سازمانها برنامه ای خاص خود را دنبال می کنند. (گپ قانونی)

سازمانهای متولی آموزش محیط زیست در ایران

آموزش و پرورش به عنوان اصلی ترین متولی در حوزه آموزش همگانی و گسترده در زمینه آموزش محیط زیست است که می بایست با گنجاندن مفاهیم محیط زیستی در مواد درسی مقاطع مختلف تحصیلی، دانش آموزان را به عنوان شهروندان آینده در خصوص حفاظت از محیط زیست آموزش داده و آن را نهادینه کند.

اما گرچه تلاش هایی برای گنجاندن مباحث محیط زیستی در برخی از متون درسی رسمی به عنوان مثال، دروس علوم تجربی، جغرافیا، شیمی و زیست شناسی صورت گرفته است، با این حال، نمی توان این تلاش های اندک را مؤثر و کارآمد دانست.

سازمان حفاظت از محیط زیست به عنوان یک نهاد مهم در زمینه گسترش حفاظت محیط زیست نیز شناخته می شود، هر چند که تاکنون

مسائلی مربوط به لزوم و نحوه حفظ و بهسازی محیط زیست گنجانده شود.

با تصویب این قانون تمام مسئولیت آموزش های محیط زیست بر دوش سازمان حفاظت محیط زیست بود و این سازمان بود که آحاد و طبقه های مختلف اجتماعی را آموزش می داد (۲۵). اما بند ۸ شورای عالی حفاظت محیط زیست، سازمان های مسئول آموزش محیط زیست را طی مصوبه ای در سال ۱۳۷۴ گسترش داد؛ در بند ۸ این مصوبه آمده است:

«۸-۱- شورای فرهنگ عمومی، برنامه آموزش محیط زیستی عموم مردم را از طریق رسانه های گروهی، صدا و سیما، مطبوعات و مجلات تهیه کند.

۸-۲- شورای عالی آموزش و پرورش برنامه های آموزش محیط زیستی را در مقاطع تحصیلی ابتدایی و متوسطه و همچنین مراکز تربیت معلم تهیه کند.

۸-۳- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور برنامه آموزش محیط زیستی برای تصمیم گیران و برنامه ریزان را تهیه کند.»

در عین حال، طبق برنامه چهارم و پنجم توسعه کشور، در کلیه دستگاه های ذیربط، رسانه های دولتی و صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران ملزم به اجرای برنامه های آموزشی بدون دریافت وجه موضوع این ماده قانونی می باشند». لذا این برنامه ها بر توزیع مسئولیت آموزش محیط زیست بین سازمان های مختلف تاکید می کند و از این منظر نوعی تعامل بین بخشی را صورت بندی می کند. در راستای تحقق این امر در سال ۱۳۸۸، هیات وزیران کارگروهی با مسئولیت سازمان حفاظت محیط زیست با عضویت نمایندگان تام الختیار و از رتبه های علوم و تحقیقات و فناوری، آموزش و پرورش، جهاد کشاورزی، صنایع و معادن، نفت، نیرو، فرهنگ و ارشاد اسلامی، کشور، بهداشت و درمان و آموزش پزشکی، مسکن و شهرسازی، ارتباطات و فناوری اطلاعات، سازمان های صدا و سیما و معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهوری تشکیل داده تا با همکاری و تعامل با یکدیگر به تدوین برنامه عمل ارتقای آگاهی های محیط زیستی در میان گروه های مخاطب

۸. مدیرکل بهداشت، ایمنی و محیط زیست وزارت نفت
۹. مدیرکل دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۱۰. مدیرکل سلامت محیط و کار وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۱۱. مدیرکل دفتر معماری و طراحی شهری وزارت مسکن و شهرسازی.
۱۲. مدیرکل روابط عمومی سازمان صدا و سیما.
۱۳. رئیس سازمان پژوهش و برنامه ریزی وزارت آموزش و پرورش.
۱۴. معاونت امور اجتماعی وزارت کشور.
در جلسات کارگروه حسب موضوع از نمایندگان سایر دستگاهها و نیز تشکلهای غیردولتی دعوت به عمل خواهد آمد.
لازم به ذکر است این دستورالعمل در شش ماده تنظیم و در تاریخ ۱۳۸۵/۱۰/۱۶ به تصویب اعضای کارگروه رسید و از آن تاریخ لازم الاجرا بوده است.
وظایف این کارگروه تدوین برنامه عمل ارتقای آگاهیهای محیط زیستی براساس اسناد بالادستی ازجمله سند فرابخشی برنامه چهارم توسعه کشور در میان گروههای مخاطب هریک از مخاطبین دستگاههای یاد شده و دیگر گروههای اجتماعی می باشد.
این برنامه ها می بایست در برگیرنده استقرار نظامی برای ارتباطات زیست محیطی، تدوین دستورالعملهای ملی و منطقه ای، اولویت بندی گروههای مخاطب، تهیه محتوای آموزشی با تأکید بر نیازهای محلی از قبیل زیست بومها، فنون مؤثر پیام رسانی و پشتیبانی از سایر اقدامات زیست محیطی که به منظور حفاظت از محیط زیست باشد.
با توجه به اینکه سازمان حفاظت محیط زیست در آیین نامه اجرایی بند الف ماده ۶۴ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی به عنوان مسئول کارگروه تعیین شده است، لذا در انجام کلیه طرحهای ارایه شده حضور و همکاری فعال خواهد داشت.
سازمان مدیریت و برنامه ریزی به عنوان متولی امر برنامه ریزی و بودجه، تأمین کننده بودجه طرحهای ارایه شده می باشد.

بیشترین مسئولیت بر عهده این سازمان بوده است. زیرا که ماده ۶۴ برنامه چهارم توسعه بر این موضوع تأکید کرده است.
دفتر آموزش و مشارکت مردمی سازمان حفاظت محیط زیست، علاوه بر انعقاد قرارداد همکاری با وزارت آموزش و پرورش در خصوص اشاعه فرهنگ و اخلاق محیط زیستی در جامعه دانش آموزی، در سال ۱۳۹۲ کارگروهی برای ارتقاء آگاهیهای محیط زیستی در نظام رسمی کشور تشکیل داده است. شایان ذکر است، این کارگروه با هدف همکاری و هم اندیشی بیشتر با دفتر برنامه ریزی و تالیف کتب درسی وزارت آموزش و پرورش شکل گرفته است. ضمن اینکه، دفتر مذکور در زمینه برگزاری نشستهای هم اندیشی برای مخاطبان اثرگذار اجتماعی از جمله معلمان، دانش آموزان، دانشجویان، هنرمندان و.... اقداماتی را انجام داده است. در چند سال اخیر، نیز در تولید محتوای رسانه های دیداری و شنیداری در قالب مستند و پویانمایی برای پخش از رسانه ملی نیز فعالیت هایی صورت گرفته است.

ارکان و اعضای کارگروه

اعضای کارگروه شامل افراد مشروحه زیر می باشد:

۱. معاون آموزش و پژوهش سازمان حفاظت محیط زیست (رئیس کارگروه)
۲. معاون فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
۳. معاونت امور اجتماعی وزارت کشور
۴. مشاور وزیر در امور سلامت، ایمنی و محیط زیست وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات
۵. مدیر محیط زیست مرکز ملی آمایش سرزمین، نماینده سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور
۶. مدیرکل دفتر مشارکت های مردمی و آموزش سازمان جنگل ها و مراتع کشور، نماینده وزارت جهاد کشاورزی.
۷. مدیرکل دفتر محیط زیست وزارت صنایع و معادن.

اما چند سازمان متاسفانه جداگانه به آموزش محیط زیست می پردازند و این موضوع باعث موازی کاری و در نتیجه عدم رسیدن به اهداف اصلی آموزش می باشد.

فرصت های پیش روی آموزش محیط زیست در ایران

اخیراً در سازمان حفاظت محیط زیست و آموزش و پرورش اقدام به برگزاری نشست هایی کرده و تفاهم نامه هایی را امضا کرده اند. هدف از تنظیم تفاهم نامه مزبور تدوین و اجرای متون محیط زیستی در مقاطع مختلف تحصیلی است.

در واقع، این دو سازمان درصدد تلاش برای پر کردن خلاءهای موجود در زمینه آموزش های محیط زیستی در مدارس کشور برآمده اند. این دو سازمان، با هدف آشنا کردن دانش آموزان با فرهنگ اخلاق محیط زیستی زمینه را برای تدوین دروس و کتاب هایی در راستای حفاظت از محیط زیست و شیوه های اصلاح الگوی مصرف در حوزه محیط زیست فراهم کرده اند.

به گزارش پایگاه اطلاع رسانی سازمان حفاظت محیط زیست؛ نورالله مرادی در مراسم آغاز دوره جدید آموزش محیط بان در مرکز آموزش محیط زیست و تربیت محیط بان که دوباره راه اندازی شده است با اشاره به رویکرد تحولی معاونت آموزش، خاطر نشان کرد: معاونت آموزش درصدد است پنج مرکز آموزش محیط زیست را در پنج استان کشور راه اندازی کند که نخستین آن در استان البرز راه اندازی شد و چهار واحد دیگر در استان های لرستان، مازندران، هرمزگان و خوزستان نیز راه اندازی می شود.

در شهریورماه ۱۴۰۱ در مراسم امضای تفاهم نامه همکاری فیما بین سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت آموزش و پرورش، ضمن اعلام راه اندازی رشته محیط بانی در دو استان فارس و خوزستان از ابتدای سال تحصیلی جدید، بر پیش بینی پیوست زیست محیطی برای کتاب های درسی دانش آموزان تاکید شد. از مهرماه سال جاری رشته محیط بانی در استان خوزستان (شهرستان شوشتر) و استان فارس (شهرستان شیراز) برای اولین بار در مقطع دوم متوسطه آغاز به تدریس کرده. ۱

طبق مصوبه شماره ۱۹۰۱/۵۶۰۶۰ مورخ ۱۳۸۶/۴/۲۴ شورای عالی اداری، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور از تاریخ مصوبه مذکور تحت عنوان دو معاونت به نام های (معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی رئیس جمهور) و (معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور) فعالیت می کند. لذا در برنامه ارایه شده انجام فعالیت های مربوط به سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور بر عهده «معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور» می باشد. {برنامه جامع آموزش همگانی محیط زیست (با رویکرد سند چشم انداز برنامه توسعه کشور)}

در شرح وظایف کمیته محیط زیست و خدمات شهری شورای شهر تهران بند ۷ بر آموزش، اطلاع رسانی، فرهنگ سازی محیط زیستی تاکید شده است.

شهرداری به عنوان متولی بعدی آموزش های محیط زیستی شناخته می شود که در کارگروه نقشی ندارد.

اداره محیط زیست و توسعه پایدار شهرداری

اداره آموزش های شهروندی معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری

سازمان مدیریت پسماند شهرداری

که متاسفانه هر یک از سازمانها و ادارات شهرداری جداگانه برنامه های خود را دارند.

گپ قوانین:

اگر چه در قانون اساسی به موضوع محیط زیست اشاره مستقیم شده و در «برنامه جامع آموزش همگانی محیط زیست» بر این نکته تاکید دارد که «همه ارگان ها و نهادهای مسئول آموزش در کشور در حوزه و حدود خود با استناد به دستور کار ۲۱، اهداف آموزش برای همه، سند اجلاس جهانی ژوهانسبورگ، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و مصوبه ۱۳۷۴ شورای عالی حفاظت محیط زیست در قبال آموزش محیط زیست مسئول هستند».

محیط‌زیستی پایینی برخوردار باشند، امید چندانی نمی‌توان به پیشبرد اهداف محیط‌زیستی داشت. زیرا که لازمه آموزش مناسب، اشراف طرف آموزش‌دهنده بر موضوع می‌باشد. این امر تاحدودی طبیعی به نظر می‌رسد، چرا که اقدام موثری جهت آموزش این قشر در نظر گرفته نشده است. (همتی و شبیری، ۱۳۹۵)

اما با وجود تاکید و ضرورت اجرای آموزش محیط زیست در قالب‌های رسمی و غیررسمی، تاکنون چالش‌های بسیار و پیشرفت‌های محدودی روبه‌رو می‌باشد که نتیجه آن شکاف عمیق بین آرمان و واقعیت‌ها است. این شکاف از چندین منبع سرچشمه می‌گیرد. بعضی از این چالش‌ها در سطح کلان مانند نادیده گرفتن برنامه‌های آموزش محیط زیست در سطوح سیاست‌گذاری‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها، فقدان بودجه کافی و تخصیص اعتبارات مناسب برای ایجاد و توسعه برنامه‌های آموزش محیط زیست در بخش‌های مختلف رخ می‌دهد. برخی دیگر در سطح خرد که مربوط به ضعف‌های اجرایی است، اتفاق می‌افتد.

ناکافی بودن محتوای آموزش محیط زیست، از لحاظ کمی و کیفی برای تمامی مخاطبان، نداشتن یا پایین بودن استانداردهای محتواهای محیط زیستی موجود در محتواهای درسی مانند نبود سازمان‌دهی و بهم پیوستگی مفاهیم و مباحث یا فقدان توالی و وحدت آنها، به روز نبودن محتوای آموزشی و لحاظ کردن فقط آموزش‌های سطحی و پایه در زمینه محیط زیست و اکولوژی در محتواها از جمله چالش‌های این سطح است.

منابع:

{برنامه جامع آموزش همگانی محیط زیست (با رویکرد سند چشم‌انداز برنامه توسعه کشور)}

سیر تحول و چالش‌های برنامه درسی آموزش محیط زیست در ایران
سید محمد شبیری - دانشنامه تخصصی آموزش محیط زیست

ارائه مدل مفهومی تدریس با رویکرد محیط زیستی در مدارس ایران 1
الهام یوسفی روبات ۲ فاطمه قسامی ۱۳۹۸

رئیس کمیسیون محیط زیست، سلامت و خدمات شهری شورای اسلامی شهر تهران، مهدی پیرهادی در شصتمین جلسه شورای اسلامی شهر تهران در اردیبهشت ۱۴۰۱ بیان کرد: شهرداری تهران در عرصه آموزش شهروندی در خصوص مدیریت پسماند، بازیافت زباله، استفاده بهینه از مصرف انرژی می‌تواند در کنار سایر دستگاه‌ها نقش جدی در این زمینه ایفا کند.

چالش‌های پیش روی آموزش محیط‌زیست در ایران

توجه به توسعه اقتصادی یکی از عوامل تعیین‌کننده در اتخاذ تصمیمات دولتهاست، لذا تقدم حفظ محیط‌زیست در عمل با مشکل مواجه می‌گردد. در نتیجه توسعه پایدار به نظر دست‌نیافتنی‌تر جلوه می‌کند. همچنین، عدم آگاهی یا باور محیط‌زیستی تصمیم‌سازان موجب بی‌تفاوتی آن‌ها در مورد اهمیت حفاظت از محیط‌زیست می‌گردد. به عبارتی، این امر نه تنها منجر به تصمیم‌گیری‌های ضعیف و مضر برای محیط‌زیست می‌گردد، بلکه آموزش‌های محیط‌زیستی در حوزه مدیریتی آن‌ها امری همچنان مغفول باقی می‌ماند.

موضوع محیط‌زیست و آموزش محیط‌زیستی در اسناد برنامه‌ریزی و استراتژی‌های آموزشی کشور موضوعی مغفول به نظر می‌رسد. تدوین سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در آذرماه ۱۳۹۰ (۳۴) و اعلام این وزارتخانه مبنی بر ایجاد تغییرات در نظام آموزشی در ابتدا این نوید را می‌داد که مسئولان شاید این بار محیط‌زیست و آموزش محیط‌زیست را در سیاست‌های آموزشی خود گنجانده باشند. با این حال، صرفاً یک‌بار در راهکار ۸-۸ این سند به حفظ و پاکیزگی محیط‌زیست پرداخته است، اما این توجه کافی و درخور نیست. زیرا که آموزش محیط‌زیست و اهمیت آن توجهات بسیار بیش‌تری را می‌طلبد.

بی‌اطلاعی و عدم مسئولیت محیط‌زیستی در معلمان و یاددهندگان خود از چالش‌هایی است که کشور با آن روبروست. شبیری و دیگران (۳۵) این موضوع را در پژوهش خود مطالعه نموده‌اند. در واقع، حتی با فراهم بودن امکانات لازم و همچنین عزم برنامه‌ریزان و مسئولان در ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی، چنانچه معلمان از سطح سواد و آگاهی



The role of Organizations in Environmental Planning Education at schools

بررسی تطبیقی اهداف آموزش محیط زیست و فعالیت‌های مرتبط با آن در کشورهای منتخب و ایران در راستای پیشنهاد فعالیت‌هایی برای ایران ندا پریشانی سید ابراهیم میرشاه جعفری فریدون شریفیان مهرداد فرهادیان ۱۳۹۶

بررسی وضعیت آموزش محیط‌زیست در کشور ایران و مقایسه آن با سایر کشورهای جهان - زهرا همتی سید محمد شبیری ۱۳۹۵

نگارنده: مرجان صابری صحنه